

Yayına Geliş Tarihi:19/06/2018
Yayına Kabul Tarihi:24/07/2018
Online Yayın Tarihi:31/07/2018

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt: 2, Sayı: 4, Yıl: 2018, Sayfa: 43-51
ISSN: 2587-2206

HAVSA'NIN ARKEOLOJİSİ

Prof. Dr. Engin Beksac¹ Öğr. Gör. Şule Nurengin Beksac²

Özet

Edirne İli 'ne bağlı bir ilçe olan Havsa arkeolojik açıdan önemli bir bölge olmasına rağmen çok iyi tanınmadan kalmıştır. Özellikle çok sayıda tümülüs ile temsil edilen Havsa 'nın Erken Dönem Arkeolojik verileri Trakya bütününde bölgenin taşıdığı önemin en güzel tanıklarındır.

Anahtar Sözcükler: Edirne, Havsa, tümülüsler, arkeoloji

ARCHAEOLOGY OF HAVSA

Abstract

The Region of Havsa is an important archaeological area, in the Province of Edirne. However it has remained unknown, for a long time. Havsa's archaeological datas, represented by the numerous tumulus, are best witnesses of importance of Havsa, in the Archaeology of the Thrace.

Keywords: Edirne, Havsa, tumulus, archaeology.

GİRİŞ

Edirne il sınırları içinde kalan Havsa ilçesi Doğu Trakya kadar tüm Trakya topraklarının en önemli keşif noktalarından birinde yer almaktadır. Bu niteliği ile de Trakya'nın erken tarihi kadar, arkeolojik açıdan da önemli bir konuma sahiptir.

Havsa sınırları içinde kalan bölgedeki arkeolojik çalışmalar bölgenin önemi kadar, ne kadar erken süreçlere kadar uzanan bir geçmişi olduğunu da ortaya

¹ Prof. Dr. Engin Beksac, Sanat Tarihi Bölümü, Trakya Üniversitesi, Edirne
(ebeksac@gmail.com)

² Öğr. Gör. Şule Nurengin Beksac, Sanat Tarihi Bölümü, Trakya Üniversitesi, Edirne

koymuş bulunmaktadır. Bu arkeolojik çalışmalar esasında 1930lu yıllardan başlayarak kesintilerle günümüze kadar devam etmiştir. Fakat bu araştırmaların sayısı çok fazla olmamıştır.

Havsa bölgesinde araştırmalar yapan araştırmacılar değişik dönemler ve değişik arkeolojik alanlara ilgi duyan araştırmacılar olarak dikkat çekmektedir. Her biri farklı dönemler konusunda uzmanlaşmış olan bu araştırmacıların çalışmaları esasında başlangıç aşamasında bulunan Havsa 'nın arkeolojisi ve arkeolojik mirası konusunda önemli bir katkı kaynağı olmuştur.³

Adı geçen bazı araştırmacıların ilgi alanları genellikle belirli bölgeler ile sınırlı kalmışsa da Havsa İlçesi 'nin tam anlamıyla yüzey araştırmasını yapmak ve tüm köylerini taramak Prof. Dr. Engin Beksaç ve Yrd. Doç. Dr. Özkan Ertuğrul tarafından gerçekleştirilebilmiştir. Bu iki araştırmacının çalışmaları esnasında Prof. Dr. Engin Beksaç 'ın ilgi odağı Trak Dönemi olurken, Yrd. Doç. Dr. Özkan Ertuğrul 'un ilgi odağı Orta Çağ olmuştur.⁴

Havsa bu günkü belirlenen durumuyla hayli erken süreçlere giden önemli bir arkeolojik potansiyel göstermektedir. Araştırmaların özellikle ilçenin kuzeyinde yoğunlaşmış olması nedeniyle bu bölge güney kesimlere göre çok daha iyi bilinmektedir. 2014 yılı itibariyle güney kesimlerinde çalışması da tamamlanmış bulunmaktadır.

Havsa'nın Arkeolojisi'nin Genel Bir Değerlendirilmesi

Havsa tüm tarihi boyunca olduğu gibi erken süreçlerinde de özgün stratejik konumuyla dikkat çeken bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Güneyden kuzeye giden bir yolun, doğudan batıya doğru gelen bir diğeriyle bu bölgede kesişmekte oluşu bölgedeki iskan sistematiğini yakından desteklemiş ve özellikle de özgün bir şekil almasına yol açmıştır.

Bu ulaşım sistematiğinin oluşması ve ulaşım ağının kurulmasında bölgede mevcut olan akarsular ve akarsu yatakları ile bu yataklar çevresinde şekillenen vadiler ve geçitlerin önemli bir rol oynadığı da netlikle belirlenmektedir. Elde mevcut olan verilere kaynak teşkil eden buluntuların geldiği tüm çalışma alanları bu durumu çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Havsa 'nın arkeolojisi esasında çevresinde bulunan ilçelerin arkeolojik verileriyle bir bütünlük arz etmektedir. Özellikle Süloğlu İlçesi bu noktada en

³ Beksaç,E. 2009, 2012, 2014, 2015; Erdoğan, B. 1997,2001; Özdoğan, M 1983, 1987.

⁴ Ertuğrul, Ö. 2014.

önemli ilçe olarak belirlenmektedir. Çünkü Süloğlu verileriyle Havsa verileri iç içedir.

Havsa 'nın arkeolojik açıdan Edirne Merkez ilçe ile birlikte Kırklareli'nin Babaeski ve Pehlivan köy İlçeleri ile de önemli bütün oluşturduğu da gözden kaçmamaktadır.

Havsa sınırları içinde yapılan çalışmalar bu bölgede Neolitik Kültür ve Neolitik Dönem yerleşmelerinin mevcut olduğunu göstermektedir. Çok net bir biçimde izlenemese de bölgede özellikle Balkanlar ile yakın ilişkileri bulunan bir Neolitik oluşumun mevcudiyeti belirgindir. Bu ilişkilerin çok daha ötelere gittiği ve özellikle Orta Avrupa'nın Neolitik Kültürler sürecinde önemli roller oynayan ve Tuna Nehri çevresinde etkin olan bazı kültürler ile temasta olduğunu gösteren bazı buluntulara da çok yakın çevrede rastlanmış olması ilginç bir durum arz etmektedir.

Havsa 'nın kuzey kesiminde Kalkolitik süreç verileri Neolitik Süreç verilerine göre çok daha iyi takip edilebilmektedir.

Bronz Çağı ve Demir Çağı verileri ise çok daha iyi bir biçimde teşhis edilebilmektedir.

Klasik Dönem, Roma Dönemi ve Ortaçağ ise en yoğun buluntu veren süreçlerdir. Bu nedenle de çok sayıda buluntu alanı ve buluntuyla temsil edilmektedir.

İlçenin güney kesimleri daha çok Demir Çağı ve daha sonraki süreçler ile ilişkili verilerle dikkat çekmektedir.

Arpaç Köyü Tepeyanı Mevkii Orta Neolitik veriler ortaya koyan bir yerleşme olarak dikkat çekerken Kalkolitik Dönem verileriyle de ön plana çıkmaktadır.

Arpaç Köyü çevresinde önemli bir Kalkolitik Dönem yerleşme sistematığı olduğunu gösteren bir diğer yer de Kaynaklar Mevkii'dir.

Bunlar dışında Hasköy yakınlarında bulunan Yumurtatepe Tümülüsü ' ne çok yakın bir konumda da Neolitik ve Kalkolitik Dönem buluntularına rastlanmıştır. Bu buluntuları ortaya koyan höyük, tümülüsün güneyinde yer almaktadır.

Kalkolitik Dönem verileri ortaya koyan yerler arasında Kabağağaç Köyü Kaynak ve Çırçır mevkileri de ortaya koydukları yoğun keramik verileriyle dikkat çekicidir.

Kabağaç Köyü çevresindeki bu iki alanın tüm diğer bütün veri alanlarının ilçenin kuzey kesiminde yer almasına karşın ilçenin güney kesiminde yer alması Havsa İlçesi'nin olduğu kadar tüm Trakya Arkeolojisi açısından da önemli bir husustur.

İlçenin genel olarak arkeolojik açıdan zayıf kaldığı kabul edilen bu güney kesimlerindeki bu iki alan aslında Trakya 'daki Kalkolitik buluntu alanlarının yerleşim tipolojisi açısından da ilgi çekicidir.⁵

Bronz Çağı yerleşmelerinin de daha önceki süreçlerin yerleşmeleri ile yakın ilişki sergiledikleri gözlenmektedir.

Bronz Çağı verileri ortaya koyan yerleşmeler çok daha geniş bir yayılım alanı göstermekte olup, çok daha fazla sayıdaki buluntu ile de temsil edilmektedir. Bu veriler arasında Bronz Çağı 'nın Erken ve Geç evreleri ne oranla Orta süreci daha sınırlı olarak karşımıza çıktığı gözden kaçmamaktadır.

Erken Bronz Çağı Verileri için Arpaç Köyü Kaynaklar Mevkii önemli bir nitelik arz etmektedir. Ayrıca Hasköy güneyinde bulunan Cevizlik Mevkii de bu süreç için önemli veriler ortaya koymaktadır.

Geç Bronz Çağı ve Erken Demir Çağı verileri bölgede çok net izlenmektedir. Arpaç Köyü 'nde Kaynaklar Mevkii, Bağlık ve Tepeyanı Mevkii, Hasköy 'de Hisarlık, Cevizlik, Kumocağı gibi alanlar Geç Bronz Çağı ve Erken Demir Çağı verileriyle dikkat çekmektedir.

Bu sürecin önemli veri kaynaklarından olan yerler arasında Kabağaç Köyü Kaynak ve Çırçır mevkileri de gerçekten çok önemli ve yoğun Bronz Çağı ve Erken Demir Çağı buluntularıyla dikkat çekmektedir.⁶

Trak Dönemi verileri çok geniş bir alanda karşımız çıkmaktadır. Yerleşim alanlarının izleri yanında çok sayıda tümülüs de İlçe toprakları üzerinde yer almaktadır.

Bu Tümülüslerden sadece bir tanesi kazılmış, fakat yapılan kazı hakkında yeterli yayınlar yapılmamıştır. Bu nedenle kazı sonucu hakkında çelişkili bazı

⁵ Kabağaç Köyü Kaynak ve Çırçır Mevkilerindeki çalışmalar 2017 yılı yüzey araştırması esnasında yapılmış olup, geniş bir sürece yayılan verileriyle dikkat çekici veriler ortaya koymuştur. Bu noktada katkıları nedeniyle Sayın Ahmet Özer'e sonsuz teşekkürlerimizi sunmayı borç biliriz.

⁶ Bkz. dip not 2.

bilgiler mevcuttur. Bu tümülüs Hasköy yakınlarındaki Yumurtatepe Tümülüsü' dür. Yumurtatepe Tümülüsü'nün tüm çelişkili bilgilere rağmen Trak Dönemi ile ilişkisi aşikârdır.⁷

Havsa yoğun olarak tümülüslerin rastlandığı bir bölgenin merkezinde yer almaktadır. Havsa'nın kendisi de özellikle bu tümülüs oluşumlarıyla dikkat çeken bir arkeolojik bölge oluşturmaktadır.

Havsa sınırları içinde bulunan Tümülüsler belirli bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Bu bölgeler arasında Habiller Köyü çevresi, Söğütlüdere Köyü çevresi, Arpaç Köyü çevresi özellikle dikkat çekmekte olup, bu çevrelerde yer alan Tümülüsler boyut ve hacimleriyle de ilgi çekmektedir.

İlçenin genellikle kuzey kesimlerinde kalan bu oluşumlar dışında Havsa Merkez çevresi ile birlikte, Köseömer, Osmanlı, Taptık, Oğulpaşa köyleri meralarında da çok sayıda tümülüse rastlanmaktadır.

Bunlar arasında Köseömer Köyü ve Havsa Merkez arasında yer alan Beştepeler çok ilginç bir coğrafyaya sahip ilginç bir nekropol alanı olarak dikkat çekmektedir.

Köseömer Köyü Kirpitepe, Yediyalaktepe ve Mezarlıktepe olarak bilinen, fakat dikkat edildiğinde yan yana iki tümülüsü ile dikkat çeken bir yerleşmedir. Köseömer Köyü çevreye hâkim ve ilginç bir peyzaj içinde yer alan Tümülüsleriyle dikkat çekici özellikler sergilemektedir.

Oğulpaşa Köyü merasında bulunan Üçtepeler ve özellikle köyün merasının doğu ucuna gelen Oğulpaşa Deresi'nin oluşturduğu çatağın yanına gelen bölgedeki çok sayıdaki tümülüsten oluşan nekropol alanı ve Bağlık Tümülüsü ilginç bir oluşuma sahiptir.

Bu son nekropol alanı ile ilişkili olmasına rağmen Osmanlı Köyü Merası'nda kalan Oğulpaşa Deresi Tümülüsü dışında Kocatepe, Mezarlıktepe veya Sadıkhöyüğü ve Ümmetoğlühöyüğü adlarındaki iki büyük tümülüs ile göz dolduran Osmanlı Köyü peyzajında tümülüs olma ihtimali yüksek olan başka yükseltiler de dikkat çekmektedir.

Mezarlıktepe veya Tepealtı olarak tanınan tümülüs ile birlikte Güllüktepe'nin yer aldığı Taptık Köyü'nün Yolageldi Köyü ile sınır oluşturan kesimindeki Kocatepe bölgenin en büyük Tümülüslerinden biri olarak dikkat çekerken, Havsa İlçesi dâhilinde kalan bazı tümülüsler ile birlikte Kırklareli il sınırları içinde kalan başka Tümülüslerle de ilişkili çok geniş bir peyzajı paylaşmaktadır.

⁷ Arık, R.O. 1940; Mansel, A.M. 1940.

Havsa İlçesi sınırları içinde kalan en ilgi çekici tümülüslerden biri olan Naipyusuf Köyü'nün güneyindeki Derindere Mevkii'ndeki Çakıllık Tümülüsü özellikle çevresindeki veriler ışığında Trak ve Roma Dönemleri'nde iskan edilmiş olduğu anlaşılan bir alanın içinde kalmaktadır.

Çakıllık Tümülüsü'nün de içinde yer aldığı coğrafi oluşum içinde Kırklareli İl sınırları içinde kalan başka tümülüsler ile ilişkili bir coğrafya içinde yer aldığı görülmektedir.

Bu tümülüsün Necatiye ve Kabağaç Köyleri çevresinde bulunan ve yoğun olarak Demir Çağı verileri ortaya koyan yerleşim alanları ile de yakın ilişkisi gözden kaçmamaktadır.⁸

Bu noktada, tümülüslerin Demir Çağı ve Trak Dönemi ile ilişkisini kanıtlayan buluntular sergileyen örneklerine dikkat çekmek gerekir. Bu tip tümülüs alanlarında yapılan yüzey çalışmaları esnasında bu dönemlere işaret eden çok sayıda keramik örneğine rastlanmıştır. Bunlar dışında kalan bazı tümülüslerin de Roma Dönemi'nde önemli ölçüde otonom kimliklerini korumuş yönetici Trak gruplarıyla da ilişkisini gösteren veriler mevcuttur.

Trak Dönemi'nde Havsa'nın Süloğlu ile birlikte farklı Trak Kabile toplulukları ve hatta farklı Trak Siyasi yapılaşmaları arasında bir sınır teşkil etmiş olduğu fark edilmektedir. Özellikle Tümülüslerin dağılımı ve yerleşim sistematiği bu noktada çok dikkat çekicidir.

Günümüz Hasköy yerleşmesi çevresinde yapılan çalışmalarda Trak dönemi kadar yoğun olarak Roma ve Ortaçağ verilerine de rastlanmış bulunmaktadır. Bu durum birçok tümülüs alanı için de geçerlidir.

Roma Devri ve Ortaçağ yerleşmeleri bölgede gayet iyi teşhis edilmektedir. Özellikle Antik Çağ'ın Nike yerleşmesi ile anılan Hasköy çevresinde çok yoğun olarak bu süreçlerin verilerine rastlanmış olması da bir rastlantı değildir.

Nike yerleşmesinin özellikle Roma Dönemi'nde önemli bir depo ve silo merkezi olduğu antik kaynaklarla sıklıkla bahse konu yapılmış bulunmaktadır.

Hasköy ister Roma isterse de Orta Çağ verilerinin çok yoğun olarak teşhis edildiği bir bölgenin merkezini teşkil etmektedir. Bu alanla bağlantılı olarak da Musulca Köyü de öneme haiz yerleşmelerin izlerine sahiptir.

⁸ Beksaç, E. 2015, 2017.

Hasköy 'ün güneyinde yer alan Demirkapı ve Hisarlık gibi mevkiiler bu noktada çok dikkat çeken veriler ortaya koymuş bulunmaktadır.

Roma dönemi ve bölgenin stratejik önemine işaret eden bir buluntu olarak Söğütlüdere Köyü 'nün güney batısında bulunmuş olup, şu anda köy meydanında korunmakta olan Geç Roma Devri Anı Taşı 'nı da anmadan geçmek mümkün değildir. Bu taş bir Roma imparatoru adına dikilmişse de, aşınma nedeniyle taş üzerine Yunanca olarak yazılmış kitabede bu imparatorun adını teşhis etmek mümkün olamamaktadır.

SONUÇ

Orta Çağ sürecinde araştırmaya konu olan bölge esas olmak üzere Havsa genelinde önemli bir yerleşim sistematığı olduğu ortadadır. Orta Çağ süreci açısından Havsa'nın önemi büyüktür. Orta Çağ süreci buluntuları göz önüne alındığında Havsa farklı bir kimlik sergilemektedir.⁹

Havsa Roma ve Orta Çağ sürecinde günümüz Edirne yerleşmesinin çekirdeği olan Adrianapolis 'ten başlayarak Havsa toprakları üzerinden geçerek günümüz Pınarhisar yerleşmesi Vrisis ile günümüz Vize yerleşmesi Byzie 'ye ulaşarak oradan da günümüz İstanbul'u Byzantion 'a giden askeri yol üzerinde yer almaktadır. Geç Antik Çağ ve Orta Çağ sürecinin en önemli yerleşmelerinden biri olan Nike yerleşimi bu günkü Hasköy ile ilişkili bir konum sergilemektedir.¹⁰

Havsa Osmanlı Dönemi kültür mirası açısından da büyük öneme haiz olan Havsa 'nın bu döneme ait anıtları ve arkeolojik verileri de öneme haizdir.¹¹

Bütün Trakya 'da olduğu gibi Havsa İlçesi Köylerindeki birçok mezarlık alanında karşımıza çıkan büyük dikilitaşların esasında erken dönemlerle ilintili olmadığı gerçeğini de bu noktada anmamız gerekir. Bu büyük dikili taşlar Trak Dönemi Mehirleri değil, Türk Dönemi 'ne ait mezar taşlarıdır. Halk arasındaki

⁹ Ertuğrul, Ö.,2014

¹⁰ Ertuğrul, Ö., 2014,

¹¹ Osmanlı Dönemi Havsası'nın arkeolojisi bizim çalışmalarımız dışında bırakılmış ve bu alandaki bazı çalışmalar diğer araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Bu konuda şu anda en kapsamlı çalışma Yrd. Doç. Dr. Özkan Ertuğrul tarafından yapılmıştır. Bkz. Ertuğrul, Ö. 2014.

söyleyişle bu ' Karataşlar 'Trakya'daki Türk İslam kimliğinin de en önemli belgelerinden birini oluşturmaktadır.¹²

Bu gibi karataşlara arasında Habiller ve Köseömer Köyleri Mezarlıklarında yer alan çok büyük dikili taşlar özellikle dikkat çekerken, Kabağaç Köyü'nde iyi korunmuş durumdaki Eski Mezarlık da bu tip mezarlıklar için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu taşlar ve içinde yer aldıkları mezarlıklar bu tip taşların Trak Dönemi'nden kalma Menhirler olmadığına da en güzel örneği olarak karşımızda durmaktadır. Bu tip kara taşların yer aldığı bu gibi mezarlıklarda rastlanan Osmanlıca yazılı mezar taşları üzerinde yer alan yazılar ve en erken 18. Yüzyıl başlarına işaret eden tarihler bu taşların da Osmanlı kimliği için önemli birer kanıt teşkil etmektedir.

Havsa değişik dönemleri kapsayan arkeolojik mirasıyla arkeolojik açıdan önemli bir bölge olarak Trakya'nın arkeolojik, kültürel ve tarihsel mirasına önemli katkılar yapacak bir ilçe olarak dikkat çekmekte ve büyük hacimleriyle çok ilginç bir peyzaj bütünlüğü içinde yer alan Tümülüslerinde yapılacak bilimsel kazı ve bağıntılı diğer çalışmaları beklemektedir.

KAYNAKÇA

Arık, R O. '1936 da Yapılan Hafriyatlar', TTAED, 4, 1940, s.241-264,

Bektaş, E., ' Kuzeybatı Anadolu Ve Trakya 'da Erken Kültistik Kaya Anıtları Ve Kült alanları Projesi. Edirne Ve Kırklareli Yüzey Araştırması ' . 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 2009, Cilt 3, s. 187-203,

' Kuzeybatı Anadolu Ve Trakya 'da Erken Kültistik Kaya Anıtları Ve Kült alanları Projesi. Edirne Ve Kırklareli Yüzey Araştırması ' . 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 2012, Cilt 1, s. 1-13,

' Kuzeybatı Anadolu Ve Trakya 'da Erken Kültistik Kaya Anıtları Ve Kült alanları Projesi. Edirne Ve Kırklareli Yüzey Araştırması '33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 2015, s. 437-447,

' Kuzeybatı Anadolu Ve Trakya 'da Erken Kültistik Kaya Anıtları Ve Kült alanları Projesi. Edirne Ve Kırklareli Yüzey Araştırması 2017 yılı ön raporu. 2017,

Erdoğu, B. ' Edirne İli 1995 Yılı Yüzey Araştırması ' , 14. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1997, s. 273-291,

¹² Edirne ve çevresindeki karataşların kapsamlı çalışması Öğr. Gör. Hakan Akıncı tarafından yapılmaktadır. Bu çalışmaların sonuçları toplama aşaması bitince yayımlanacaktır.

' Neolithic And Chalcolithic Cultures in Turkish Thrace. University of Durham, Durham 2001, (Dr. Thesis)

Ertuğrul, Ö. ' Havsa/Nikopolis/Hasköy ', Vakıf Restorasyon, 8, 2014, s. 79-94,

Mansel, A M. Trakya'nın Kültür Ve Tarihi. İstanbul, 1938, ' Trakya Hafriyatı ', Belleten, 4, 13, 1940, s.115-139,

Özdoğan, M. ' Doğu Marmara Ve Trakya Araştırmaları ', 1. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1983, s. 63-68,

' 1986 Yılı Trakya Ve Doğu Marmara Bölgesi Araştırmaları ', 5. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1987, s. 323-346.